

Versaillesfredens hovedarkitekter (fra venstre) Woodrow Wilson (USA), George Clemenceau (Frankrig) og David Lloyd George (England) præsenterer fredsbetingelserne for de to tyske repræsentanter i spejlglassalen i Versailles.

2

Freden og dens betingelser

Den optimisme og sejrssikkerhed, som havde præget de tyske soldater på vej til fronten i 1914, var i 1918 erstattet af sorg og fortvivelse. Både blandt soldaterne på fronterne og i befolkningen hjemme i Tyskland var der tydelige tegn på sammenbrud. Krigen havde været lang og udmattende, og i slutningen af september 1918 forsøgte den tyske hærledelse at få gennemført en fred ud fra præsident Wilsons 14 punkter. De tyske generaler var klar over, at krigen var tabt, men så muligheder i at indlede fredsforhandlinger med vestmagterne. Vestmagterne derimod fastholdt kravet om, at Tysklands militære kapitulation var en betingelse for en våbenhvile.

Men den tyske kejser ville ikke stoppe krigen, og selvom situationen var håbløs, lovede han herlige tider for det tyske folk, når Tyskland havde sejret. I slutningen af oktober 1918 gav den tyske hærledelse ordre til at sætte den tyske flåde ind mod den engelske. Det kunne ikke ændre krigens gang, men en sidste sejr kunne redde æren. Matroserne gjorde oprør og slog sig sammen med arbejdere over hele Tyskland og dannede arbejder- og soldaterråd. Oprøret spredte sig som en løbeild og rådene overtog styret i de fleste større byer og krævede krigen stoppet. På fabrikkerne blev der, inspireret af den russiske revolution, dannet sovjetter, og de tyske arbejdere krævede politiske

reformer og kejseren afsat. I begyndelsen af november 1918 var situationen så tilspidset, at man frygtede, at udviklingen ville føre til et kommunistisk Tyskland. Af den grund meddelte socialdemokratiets leder, Friedrich Ebert, at partiet ville trække sig ud af regeringen, hvis ikke kejseren straks gik af.

Den 9. november trådte kejser Wilhelm II tilbage, og republikken blev udråbt. Faktisk blev Tyskland udråbt til republik hele to gange den 9. november 1918, hvilket giver et tydeligt billede af det kaos, der var i landet. Først blev republikken udråbt fra rigsdagsbygningens balkon af socialdemokraten Philipp Scheidemann på vegne af den nye tyske regering, derefter udråbte kommunisten Karl Liebknecht, den socialistiske republik fra kejserslottets balkon.

Splittelse blandt arbejderne

Det største parti i Tyskland var socialdemokratiet, som i krigens sidste dage havde fået overdraget magten under forudsætning af, at partiet ville bekæmpe revolutionen. Hæren stillede tropper til rådighed, og på den måde gik det tyske socialdemokrati sammen med hæren for at redde det gamle statssystem.

Inden krigen var socialdemokratiet Tysklands eneste socialistiske parti. I 1914 havde partiet stemt for at bevilge penge til krigsførelsen, men i løbet af

krigen gjorde en gruppe inden for partiet oprør mod krigsbevillingerne og dannede deres eget parti: Det uafhængige socialdemokratiske parti. Men heller ikke de uafhængige kunne blive enige, og kraftigt inspireret af revolutionen i Rusland i 1917 brød en lille gruppe ud af partiet og tog navn efter den oprørske romerske slave, Spartakus. Disse socialister kaldte sig spartakister, indtil de i december 1918 skiftede navn til Det tyske kommunistparti (KPD).

Der var altså ved 1. verdenskrigs afslutning tre arbejderpartier, der hver havde forskellige mål for det nye Tyskland: spartakisterne ønskede et Sovjet-Tyskland, mens socialdemokraterne og de uafhængige ønskede et parlamentarisk demokrati.

Socialdemokraterne dannede hurtigt en provisorisk regering, der underskrev våbenhvilen 11. november 1918.

Novemberforbryderne

Det var for mange tyskere svært at forstå det tyske nederlag, efter man krigen igennem havde hørt om alle de tyske sejre. Tyskerne havde ikke selv oplevet nederlagene, da der ikke var foregået kampe i selve Tyskland. Mange tyskere troede på myten om, at den tyske hær sagtens kunne have vundet krigen, og at det var den socialdemokratiske regering, der havde dolket hæren i ryggen og indgået våbenhvilen.

Udover problemet med at få befolkningens tillid stod den provisoriske

Krigstrætte tyske soldater på vej hjem efter 4 år på vestfronten.

Forsynet med penge og våben fra den sovjetiske ambassade rykkede kommunisterne ud på gaderne i Berlin. Her forsvarer regeringsstyrker og civile presse-koarteret i januar 1919.

regering med et land, hvis produktionsapparat var nedslidt, og økonomien var totalt ødelagt. Dertil kom, at der manglede arbejdspladser til de 10 millioner hjemsendte soldater. Overalt var der strejker, demonstrationer og væbnede opstande. Kommunisterne begyndte at gå til angreb på socialdemokraterne, og det kom til voldsomme gadekampe. Kommunisterne kæmpede for et Sovjet-Tyskland, hvilket lagde en tikkende bombe under den nye republik. Den provisoriske regering og hæren blev enige om, at kommunisterne måtte stoppes. Da kommunisterne fastholdt den åbenlyse kritik af regeringen og skabte uro i arbejderklassen, satte hæren ind imod

en arbejderdemonstration i januar 1919. Det kom til blodige kampe, og efter en uges kampe i Berlin var kommunisterne nedkæmpet. Kommunistlederne Karl Liebknecht og Rosa Luxembourg blev myrdet – den tyske revolution var knust.

Nationalforsamlingen i Weimar

Det var lykkedes den provisoriske arbejderregering i samarbejde med hæren og andre borgerlige kræfter at nedkæmpe de revolutionære tyske kommunister. Kommunisterne havde ønsket, at arbejderne skulle gribe magten og danne styrende råd. Derfor havde de sat sig voldsomt imod, at man skulle indkalde en nationalforsamling, der skulle udarbejde Tysklands demokratiske forfatning. Men kommunisterne var nu sat ud af spillet, og der blev i midten af januar 1919 afholdt valg til nationalforsamlingen. Valgets sejrherre blev den såkaldte Weimarkoalition, bestående af Socialdemokratiet (SPD), Tyske Demokratiske parti (DDP) og det katolske Centrum-parti. Tilsammen fik de 329 ud af nationalforsamlingens 423 pladser.

Efter valget mødtes nationalforsamlingen i byen Weimar for at udarbejde en ny forfatning. At man valgte netop Weimar var ingen tilfældighed. For det første var det langt væk fra det urolige Berlin, og for det andet var byen symbol på Tysklands borgerlige dannelses-tradition. I begyndelsen af 1800-tallet havde Weimar takket være blandt andet Goethe og Schiller været et åndeligt kraftcenter, og byen var anerkendt som Tysklands åndelige og nationale fundament. Det var det, de nye demokratiske kræfter i Tyskland håbede ville smitte af på den nye republik.

Weimarforfatningen

Den 11. august 1919 var nationalforsamlingen færdig med forfatningen, der fastslog, at Tyskland var en republik, hvis udøvende magt lå hos rigspræsidenten, som skulle vælges af befolkningen for en syvårs periode. Rigspræsidenten fik en række vidtgående beføjelser, der placerede ham meget centralt i forfatningen. Det var således formelt ham, der udnævnte og afskedigede rigskansleren og rigsregeringen. Men fremfor alt stod forfatningens paragraf 48 til hans rådighed. Ifølge denne paragraf kunne rigspræsidenten sætte forfatningen ud af kraft og lovgive ved hjælp af dekreter.

Den lovgivende magt lå hos rigsdagen, hvis medlemmer skulle vælges for 4 år ad gangen. Valgret havde både kvinder og mænd over 20 år. Antallet af pladser i rigsdagen afhang af valgdeltagelsens størrelse, således var der i 1918 423 pladser og i 1933 647 pladser.

De tyske delstater blev bibeholdt og blev i forfatningen kaldt länder, der hver fik sit eget lokale parlament (landdagen) og delstatsregering. I en lang række anliggender havde landdagen den lovgivende magt, men i vigtige nationale spørgsmål som eksempelvis den tyske udenrigspolitik, var landdagen underlagt rigsdagen. Ved siden af rigsregeringen var et rigsråd, der bestod af repræsentanter fra de enkelte delstatsregeringer.

På mange måder var Weimarforfatningen et mønstereksempel på en demokratisk forfatning, men for den almindelige tysker var den demokratiske proces, der foregik i Weimar ikke til at forstå. De var i kejsertiden blevet opdraget til, at kejsers ord var lov, og at de ikke selv havde nogen indflydel-

se på de politiske beslutninger. Nu var det pludselig folket selv, der skulle tage beslutninger og bestemme landets udvikling.

Fredskonferencen i Versailles

Mens man i Weimar var i gang med at udarbejde den nye demokratiske forfatning, samledes stormagterne på slottet i Versailles for i fællesskab at sætte betingelserne for freden.

Den fælles holdning var, at Tyskland havde tabt krigen og nu skulle betale regningen. Den længe ventede franske revanche fra nederlaget 1870-71 var nu kommet, hvilket den franske ministerpræsident heller ikke lagde skjul på, da han med ordene "regnskabets time er kommet" overrakte fredsbetingelserne til den tyske delegation under ledelse af Ulrich Graf von Brockdorff-Rantzau.

Alsace-Lorraine, som Tyskland havde erobret fra Frankrig i 1870-71, skulle leveres tilbage, og det tyske Saar-område kom under fransk kontrol i 15 år. Der blev foretaget flere grænserevisioner ud fra Wilsons bestemmelse om nationernes selvbestemmelsesret. Eksempelvis den dansk-tyske grænse i Slesvig-Holstein, der blev fastsat efter folkeafstemningen i 1920.

Stormagterne gjorde Tyskland eneansvarlig for krigen og pålagde landet at betale en enorm sum i krigsskadeserstatning, i alt 132 milliarder guldmark. Dertil kom, at den tyske hær skulle reduceres til 100.000 mand, den tyske flåde skulle begrænses, og grænselandet (det såkaldte Rhinland) til Frankrig skulle demilitariseres.

Den tyske delegation havde ingen muligheder for indsigelser, men blev tvunget til at acceptere fredens vilkår. I

juni 1919 vedtog den tyske nationalforsamling med 208 stemmer mod 115 at underskrive Versaillesfreden.

Stort set alle tyskere syntes, at Versaillestraktaten var uretfærdig og en ydmygelse af Tyskland. Mange tyskere så det derfor som et vigtigt mål at få lavet om på traktatens bestemmelser. Især de nationalistiske og konservative grupper gik stærkt imod Versaillesfreden og gik til angreb på den socialdemokratiske regering, der havde underskrevet fredsbetingelserne.

På Versailles-konferencen blev en række nye stater grundlagt (fx Tjekko-

slovakiet) og andre genopstod (fx Polen), men man fulgte ikke nationalitetsprincippet som præsident Wilson havde foreslået. For Tysklands vedkommende frygtede man, at tysktalende minoriteter samlet i ét Tyskland ville gøre Tyskland til en geopolitisk sværvægter i hjertet af Europa. Derfor blev disse tysktalende befolkningsgrupper underlagt andre stater og derved gjort til sprængstof for de national-konservative kræfter, som opstod i Tyskland som følge af 1. verdenskrig og fredens strenge betingelser.

Tyskland med afståede områder efter Versaillesfreden